

Розкуркулення в УСРР *

Док. № 8

Вирок надзвичайної сесії Артемівського окружного суду про розкуркулення й позбавлення волі селян с. Парасковіївки Гришинського району за нездачу лишків хліба з урожаєм 1929 року

12 січня 1930 р.

Вирок

Іменем Української Соціалістичної Радянської Республіки 1930 року січня 12 дня надзвичайна сесія Артемівського окружного суду по карному відділу в складі: головуючого Бермана, членів Фесенка і Петровського в присутності секретаря Березницької, з участю прокурора Гампера, розглянула на закритому судовому засіданні справу по обвинуваченню:

1. Гр. Труфанова Якова Петровича, 25 років, походив із селян с. Парасковіївки Аннівської сільради Гришинського району Артемівського округу, який працює з 1927 р. на Червоноармійському руднику вибійником і має разом з батьком 17 дес. землі, жонатого, з нижчою освітою, українця, безпартійного, несудимого, члена спілки гірників;

2. Перепечаєнка Павла Івановича, 50 років, нині заможного середняка, який до революції мав з братами 110 дес. власної землі, експлуатував 5 наймитів, колишнього дяка, українця, хлібороба, жонатого, несудимого, з нижчою освітою, майно якого продано весною 1929 р. за невиконання весняної хлібозаготівлі, живе у с. Парасковіївка Аннівської сільради Гришинського району Артемівського округу;

3. Перепечаєнка Леонтія Івановича, 60 років, українця, жонатого, який займався сільським господарством. До революції з братами мав 110 дес. власної землі, експлуатував 5 наймитів, тепер заможного середняка, майно якого продано за злісне невиконання хлібозаготівлі весною 1929 р., несудимого, грамотного.

В тому, що брати Перепечаєнки Іван ** і Леонтій, будучи незадоволеними заходами радянської влади в галузі хлібозаготівлі, підпоїли Труфанова Якова з метою здійснення терористичного акту над представниками радянської влади на селі, тобто у злочині, передбаченому ст. 54—8 КК УСРР.

Надзвичайна сесія, розглянувши матеріал попереднього слідства, допиту обвинувачених, заслухавши висновок прокурора, встановила, що Перепечаєнко Павло Іванович, Перепечаєнко Леонтій Іванович були незадоволеними заходами радянської влади, зважаючи на те, що в них обох весною 1929 р. описали і продали майно, як злісних нездавачів хлібних лишків, 26 жовтня 1929 р. Перепечаєнко Леонтій Іванович підпоїв односільчанина Труфанова Якова Петровича з метою здійснення останнім терористичного акту над працівниками сільради. Труфанов, підпоєний Перепечаєнко Леонтієм, з'явившись 26 жовтня 1929 р. у сільраду, побив секретаря сільради Т. Терещенка,

* Продовження. Початок див.: УІЖ.— 1992.— № 3.

** У тексті помилка, слід читати Павло.

а також представника робітничої бригади Висоцького. Під час побиття представників влади Труфанов вигукував: «Гадів — комуністів перевішаю. Ви грабуєте селян, забираєте хліб і майно. Я вам покажу як грабувати». В цей час у сільраді був присутній Перепечаєнко Павло Іванович, який, користуючись тим, що в сільраді зібралися селяни, почав підбурювати їх, говорячи: «Що ви знущаетесь над п'яним, навіщо ви його берете? Ми самі його заберемо додому, досить, що ви нас пограбували». І тоді Труфанова заарештували й почали виводити із сільради. Перепечаєнко Павло серед селян вигукував: «Навіщо знущатся над людиною, яка правду каже» і т. д. Беручи до уваги все вищевикладене, надзвичайна сесія вважає пред'явлене обвинувачення всім трьом звинуваченим досить доказовим, що передбачено ст. 54—8 КК УСРР. Керуючись 7 ст. КК і [ст.] 297 КПК*, приговорила: Труфанова Якова Петровича, 25 років, Перепечаєнка Павла Івановича, 50 років, Перепечаєнка Леонтія Івановича, 60 років, на підставі ст. 54—8 КК із санкцією ст. 54—2 КК піддати позбавленню волі із суворого ізоляцією строком по вісім років кожного з конфіскацією всього особистого їх майна. На підставі 32 ст. КК позбавити їх, всіх трьох, громадянських прав по пунктах А, Б і В 29 ст. КК строком по п'ять років кожного. На підставі 33 ст. КК визнати всіх трьох засуджених соціально небезпечними для даної місцевості й після відбуття покарання виселити за межі Артемівського, Сталінського і Луганського округів строком на три роки кожного. На основі 27 ст. КК зарахувати засудженим попереднє ув'язнення: Труфанову Якову й Перепечаєнку Павлу з 26 жовтня 1929 р. і Перепечаєнку Леонтію з 29 листопада 1929 р. Запобіжним заходом щодо всіх засуджених обрати — утримання під вартою. Судові витрати по справі віднести за рахунок республіки. Вирок може бути оскаржений у Верховний суд через окрпрокурора в 48-годинний строк з часу його оголошення.

Вирок винесений 12 січня 1930 р. у м. Артемівську о 14 год. 30 хв. **

(БЕРМАН, ПЕТРОВСЬКИЙ, ФЕСЕНКО)

Вірно: секретар (підпис)

ЦДАЖР України, ф. 24, оп. 13, спр. 68, арк. 67.

Засвідчена копія.

* Карно-процесуальний кодекс.

** Кримінально-касаційна колегія Верховного суду УСРР 20 березня 1930 р., розглянувши касаційні скарги засуджених, скоротила термін позбавлення волі Труфанову до 5 років, а братам Перепечаєнкам вирок залишила в силі.

Док. № 9

З інформаційного бюлетеня Наркомзему УСРР про розкуркулення та опір селян у ході суцільної колективізації

січень—лютий 1930 р.

29 січня 1930 р. ...Розкуркулювання на Україні вже почалося. І перший найрішучіший крок в цьому зробило Криворіжжя. Тут протягом декількох днів цілком провели розкуркулювання глитає. На глитає наступало все трудове селянство. Розкуркулювання, що організаторами його були сільради та комнезами, проводили на базі якнайширшої масовості. Загальні збори бідноти, незаможників, середняків та жінок, вітаючи суцільну колективізацію, виносили постанови про одбирання у глитаїв всіх засобів виробництва. Після цього накреслюва-

ли певний день та годину розкуркулювання і розподіляли актив бідняків та середняків по кутках і кварталах, де містяться глитайські господарства. В зазначений термін актив приходив до глитая і описував все його майно. Це майно негайно ж збиралося, бралось на облік та передавалося до усуспільненого фонду колективів. Тим часом на селі проходили безперервні зібрання й тривав запис до колективів. Треба підкреслити, що розкуркулювання викликало таке піднесення серед трудящого селянства, що подекуди протягом 2-х днів % усуспільнених господарств збільшився в 5 разів.

На Полтавщині трудове селянство Залінійного ухвалило негайно відібрати майно від 18 глитаїв та виселити їх за межі України. Постанову про виселення 23-х глитаїв ухвалили також незаможники села Руський Орчик.

На Одещині збори бідняків і середняків багатьох сіл Червоноповстанського р-ну ухвалили, у відповідь на розбазарювання глитаями насіння, виселити їх з території району та конфіскувати їхнє майно. В селі Біляївка трудове селянство ухвалило конфіскувати будинки і реманент 5 глитаїв, що систематично підривали роботу колгоспів. В селі Червоний Маяк біднота і колишні червоні партизани розкуркулили 5 глитайських господарств. Такі ж відомості надходять і з інших районів Одещини.

13 лютого 1930 р. ...Переходячи на рейки колективного господарювання, трудове селянство рішуче наступає на глитая, категорично вимагаючи остаточного знищення його як класу. Про це щоденно повідомляють з різних сіл, районів та округів України, що переходять на суцільну колективізацію. На Сумщині за останні 3 дні лютого колективізовані наймити, біднота та середняцтво, в кількох тільки селах ухвалили виселити за межі округи 64 глитаї. Щодня надходять відомості про перехід цілих сіл на суцільну колективізацію та про постанови цих сіл конфіскувати майно глитаїв і виселити їх за межі округи. Село Іскорость на Коростенщині, перейшовши на суцільну колективізацію, ухвалило виселити 30 глитаїв, а їхні господарства забрати до колгоспу. В Березівському р-ні на Одещині розкуркулили 350 глитайських господарств. Конфіскували у них майно і передали його колгоспам майже на 135 тис. крб., але ще й досі багато глитаїв в цьому р-ні не виселено з конфіскованих будинків. Те ж спостерігається і в Овідіопольському районі, де у Каламійській сільраді розкуркулили 9 глитаїв, але насіння в них не конфіскували і залишили їм реманент.

Але треба зазначити, що подекуди спостерігається абсолютно неприпустиме перекручування партійних директив щодо розкуркулювання. Деякі місцеві організації забувають про те, що розкуркулювати треба тільки в процесі самої колективізації, тільки за умов масової організації наймитства, бідноти і середняцтва. Забуваючи цю чітку установку партії, подекуди [на] місцях намагаються підмінити масовий рух трудового селянства недозволеним адмініструванням. Чим же інакше можна пояснити ті випадки прикрого перекручування лінії щодо розкуркулення, які трапилися, зокрема, на Артемівщині. До неколективізованого села Васильівка в Артемівському районі приїхала робітнича бригада з заводу «Перемога праці». По її приїзді вирішили негайно почати розкуркулення. На зборах це питання розв'язали в присутності самих глитаїв. Ухвалено таке: коли якого розкуркулювати не слід, то його треба оштрафувати на 300 крб., причому штрафувати на 3-ю позику індустріалізації. До списку включали й окремих середняків. Ще неприпустиміше поставилися до цього у селі Луганському. Село велике — 1430 дворів. На закритих зборах КНС, бідноти та червоних партизанів, де були присутні 200 чоловік, порушили питання про колективізацію і розкуркулення. На зборах записалися до колгоспу тільки 70 селян. Проте ухвалили негайно розпочати розкуркулення і другого ж дня зранку вже розкуркулили 29 господарств, серед

них такі, що їх ніяк не можна вважати глитайськими. Треба зазначити, що місцевий партосередок швидко визнав авантюризм таких дій. Бюро окружного парткомітету передало справи комуністів, винних у цих подіях, до контрольної комісії.

Спостерігаються також випадки, коли низові організації по-приренському ставляться до глитаїв. Так, на Мелітопольщині в Догмарівській сільраді, де розкуркулили 18 глитаїв і за вимогами бідноти мали виселити 9 злісних глитаїв за межі округи, вони знайшли захисників в особі голови сільради Войнарівського і секретаря сільради Косинського. Ці глитайські поплічники на пленумі сільради поставили питання так: «Розкуркулили і досить, а виселяти нічого. Це недоцільно».

У Новому Бузі на Миколаївщині глитаї так вміли використати для своєї мети секретаря сільради Лихолата, що він споював бідноту, і під п'яну руку збирав підписи, що «такий-то глитаї чесний, його не треба розкуркулювати». Лихолата заарештовано.

На Миколаївщині трапилися поодинокі випадки, коли до списків тих господарств, які мали розкуркулити, включали і середняків. Так трапилося в селі Володимирівці. Тут під час зборів ухвалили розкуркулити 76 господарств, серед них багато середняцьких. Пристрасті розпалилися. До списку додали ще 35 чоловік, до яких записали і вчителів, що мають господарства, середняків, тощо. Звичайно, таких списків не затвердили навіть самі збори. В селі Ново-Юр'ївка скликали закриті збори бідноти, а потім пленум сільради. Отже, обійшли середняка. Голова КНС, коли його запитали про це, відповів: «Нам середняк непотрібний, бо він може піти за куркулем».

Клас, що вмирає, всіма засобами намагається врятувати, що можна, йде на все, щоб залякувати бідноту і середняцтво, відштовхнути їх від переходу на колективістичні рейки господарювання. Не припиняється глитайський терор. Цими днями на Богодухівщині глитаї в лісі напали на селянку-активістку Панченко і намагалися її задушити. В селі Сморщинах на Шепетівщині глитаї Камінський підпалив хату голови сільради і під час пожежі стріляв, не даючи гасити. Особливо визначається глитайськими виступами Новобузький р-н на Миколаївщині. Тут за короткий час зареєстровано 15 підпалів, кілька замахів на представників влади тощо. В селі Шаманівці на Одещині глитаї підпалили будинок колишнього діда, де тепер міститься управа СОЗу, намагалися також знищити колгоспну стайню.

Але глитаї бачить, що терором він бідноту та середняка не залякає. У відповідь на глитайський терор бідняцько-середняцькі маси села усюди ухвалюють постанови про негайне розкуркулення та відібрання у глитаїв їхнього майна для колгоспів та про виселення їх за межі села, округи і навіть України.

Отже, глитаїня вдається до різних маневрів, особливо широко використовуючи провокацію з єдиною метою — відштовхнути бідняка і середняка від колективу. Ось чому на Кам'янецьчині, наприклад, глитаї переодягаються на жебраків, ходять по селах, просячи милостиню, і в той же час ширять всілякі наклепи на колективи. Ось чому в Новобузькому р-ні глитаїня перша цілими пачками вступала до СОЗів, здаючи все майно, але потім пачками ж виходила з колгоспів, тягнучи за собою середняків. В цьому ж районі в СОЗі ім. Ворошилова викрили навіть підпільні збори глитаїні, де обговорювалися плани розкладу СОЗу. Ледве не зірвали глитаї суцільну колективізацію села Гвоздівка на Первомайщині. Тут внаслідок шаленої агітації глитаїв 120 бідняцьких господарств подали заяву про вихід із артілі. Але глитаям не пощастило. До колгоспу прибули на постійну роботу робітники з Донбасу, які негайно ж зібрали селянство і нещадно викрили перед ним всі махінації глитаїв. Збори ухвалили розкуркулити та виселити глитаїв, а бідняки взяли назад свої заяви.

Подекуди, передбачаючи свою остаточну загибель, глитаї намагались піти на «саморозкуркулення». Яскраві приклади в цьому дає Чернігівщина. Тут в Березнянському р-ні глитаї Жук передав до колгоспу «Червоний Плугатар» свою пасіку з бджолами та приладдям і надіслав до редакції газети листа, де закликає «піти за його прикладом всіх пасічників р-ну». В селі Городищі глитаї добровільно віддали свою землю СОЗу з умовою, щоб їх прийняли до членів колгоспу.

На Дніпропетровщині в селі Петриківка глитаї, колишні жандарми та інші позбавленці з червоним прапором підійшли до приміщення, де відбувалися збори КНС і почали вимагати, щоб їм повернули виборчі права і прийняли до СОЗу. Але це крутіство глитаєм не вдалося.

24 лютого 1930 р. ...Знищення глитаїні як класу стає бойовим гаслом на колективізованому селі. З Ізюмщини, Бердичівщини, Миколаївщини, Криворіжжя та багатьох інших округ повідомляють, що села, переходячи на суцільну колективізацію, ухвалюють конфіскувати майно глитаїв, передати його до колгоспів, а самих глитаїв виселити за межі села, округи і навіть за межі України. Ось, приміром, на Куп'янщині збори колгоспників, бідноти і середняків села Сватова заявили: «Ми переходимо на суцільну колективізацію. Але глитаї стали нам на перешкоді. Тому ми ухвалюємо негайно розкуркулити всіх глитаїв, а їхнє майно передати колгоспові». Тут таки на зборах записалося 35 добровольців, що взялися виконати цей наказ та пильнувати, щоб глитаї тим часом не розбазарили свого майна.

Але при розкуркулюванні на місцях подекуди припускають грубі перекручування. Іноді роблять неприпустимі помилки. Приміром, в селі Безугляках на Білоцерківщині призначили до розкуркулювання 21 господарство. А коли перевірили, то виявилось, що 20 з них — середняцькі. На Луганщині Новомиколаївська сільрада внесла до списку глитаїв колишнього червоного партизана. В ряді місць це робили, безперечно, під впливом глитаїв, що з усіх сил намагався, щоб до списків потрапили середняки. Ось на Конотопщині вдалося через своїх агентів добитися, що в селі Корюківці до глитаїні віднесли багато середняків.

Вживають ще подекуди адміністративних методів щодо розкуркулювання, не організуючи навколо цього маси, забувають про головну директиву партії — «колективізуючись — розкуркулювати».

Чим же інакше пояснити, що в селі Тютюнниці на Конотопщині, де масової колективізації нема, а організовано тільки ініціативну групу, почали розкуркулювання, причому записували на розкуркулення середняків. В селі Успінці тієї ж округи ні разу не обговорювали на зборах бідняків і середняків цю важливу справу. Почали розкуркулювати адміністративним методом, причому і тут розкуркулювали навіть таких середняків, що платять податку по 7—16 крб. В комісіях, що розкуркулювали, брали участь колишні бандити і самогонщики.

На Миколаївщині були випадки, коли розкуркулювання проводили вночі, без належної організованості. Доходило до головопяства. Приміром, в одного глитаїв знайшли 5000 крб. радянськими грішми і багато романівських і керенок. Останні «заарештували» і відібрали, а 5000 крб. радянськими грішми глитаєві повернули назад.

На Київщині в селі Мала Березанка сільрада доручила проводити розкуркулювання тільки одній людині — старому партизанові. Бідняки, наймитство і середняки стояли осторонь. Отже, цей колишній партизан фактично перетворився в так би мовити «завідуючого класовою боротьбою на селі». В Грушівській сільраді на Криворіжжі брав участь у розкуркулюванні злісний глитаї, що його грушівська біднота давно домагається виключити з СОЗу. Але з ним нічого робити не можна, бо він в пошані у голови сільради.

Глитаї йде на різні маневри, щоб врятуватися. Дуже характерно в цьому своєрідне «змагання», що спробують почати глитаї на Чернігівщині: «Я здаю артілі ім. Шевченка молотарку з приводом і закликаю всіх глитаїв Чернігівщини піти за моїм прикладом». Такого листа одержала редакція «Червоного стяга» від одного глитая з села Локнистого. «Коли мене не відштовхуватимуть від громадських організацій, я і моя сім'я вступимо до колективу. Я і мої сини не будуть небезпечні. Обіцяю це своїм чесним життям». Так пише глитаї Немерцов до редакції Старобільської газети «Червоний хлібороб».

Глитаї намагається йти на «саморозкуркулєння» і подекуди, скориставшись з невідомості місцевих організацій, робить це успішно для себе. Ось, приміром, на Дніпропетровщині в селі Мусієнкові Котівського р-ну глитаї, передчуваючи, що прийшов їх останній час, ухвалили «подарувати» СОЗові 2 вітряки і СТВ — 3 вітряки. А місцеві організації замість викрити глитаїські махінації, навіть зраділи і подякували глитаям.

Розкуркулєний глитаї пролазить до виробництва, цілком зрозуміло, з єдиною метою — проводити і там свою шкідницьку роботу. Ось, приміром, на Миколаївщині глитаї пролізли до ремонтних майстерень машинно-тракторних станцій, до лав трактористів. І не дивно, що цими днями в Баштанці виявили групу в 5 чол., які в гарячий час ремонту тракторів оголосили страйк в майстерні.

ЦДАЖР України, ф. 27, оп. 11, спр. 1557, арк. 41, 75—79, 87.

Склогографіч. прим.

Док. № 10

Постанова ЦВК і РНК СРСР про ліквідацію оренди землі і боротьбу із заможним селянством

1 лютого 1930 р.

«Про заходи по зміцненню соціалістичної перебудови сільського господарства у районах суцільної колективізації і по боротьбі з куркульством».

З метою забезпечення найсприятливіших умов для соціалістичної перебудови сільського господарства, Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів Союзу РСР постановляють:

1. Відмінити в районах суцільної колективізації дію закону про дозвіл оренди землі і про застосування найманої праці в одноосібних селянських господарствах (VII і VIII розділи загальних засад землекористування та землеустрою).

Винятки з цього правила щодо середняцьких господарств регулюються районними виконавчими комітетами під керівництвом і контролем окружних виконавчих комітетів.

2. Надати крайовим (обласним) виконавчим комітетам і урядам автономних республік право застосовувати в цих районах всі необхідні заходи боротьби з куркульством аж до повної конфіскації майна куркулів і виселення їх за межі окремих районів і країв (областей).

Конфісковане майно куркульських господарств, за винятком тієї частини, що йде в погашення належних з куркулів зобов'язань (боргів) державним і кооперативним органам, має передаватися в неподільні фонди колгоспів як внесок бідняків, батраків, які вступають у колгосп.

3. Запропонувати урядам союзних республік у розвиток даної постанови дати необхідні вказівки крайовим (обласним) виконавчим комітетам і урядам автономних республік.

Голова ЦВК Союзу РСР М. КАЛІНІН

Голова РНК Союзу РСР О. І. РИКОВ

Секретар ЦВК Союзу РСР А. ЄНУКІДЗЕ

Москва — Кремль

1 лютого 1930 р.

Розпубліковано в № 32 «Известий» ЦВК Союзу РСР і ВЦВК від 2 лютого 1930 р.
33 СРСР.— 1930.— № 9.— Відділ 1.— Ст. 105.

Док. № 11

Із заяви хлібороба К. Я. Антоценка з с. Корсун Артемівського округу до ВУЦВКу про незаконність розкуркулення й позбавлення прав *

6 лютого 1930 р.**

У ВУЦВК

від червоного партизана, гр. с. Корсуна Артемівського округу К. Я. Антоценка

...У 1929 р. я займався хліборобством, маючи 4 га посівної землі, 2 коняки, 1 корову. Після обмолоту хліба мною було вивезено 43 пуди хліба на зсиппункт добровільно у серпні місяці. 8 грудня 1929 р. Корсунська сільрада надіслала мені повідомлення про додаткове вивезення 100 пудів хлібних культур і 25 пудів соняшникового насіння, якого я не сів. Строк виконання — 1 день. 9 грудня мною було вивезено 105 пудів хлібних культур, а насіння не вивіз. Замість насіння я запропонував хлібні культури у подвійному розмірі, в чому мені було відмовлено. Після цього конфіскували майно, продали будинок, забрали с/г інвентар, увесь хліб і викинули мене і мою сім'ю на вулицю. Після конфіскації я подав заяву про зняття з мене земельного наділу. Корсунська сільрада 27 грудня надіслала мені повідомлення про засівання землі, але чим її засівати, якщо все конфісковано? 30 грудня я одержав нове повідомлення, де пропонується мені і моїй дружині внести у фонд ліквідації неписьменних 180 крб.

У період з 1923 р. по 1929 р. я перебував на службі, не маючи найманої праці, про що підтверджує акт обстеження Корсунської сільради від 20.VIII.1929 р. Незважаючи на це, мене зарахували до куркулів і позбавили права голосу. Я оскаржився в Артемівський окрвиконком і окрпрокуратуру, де мені було відмовлено в моєму проханні.

Всі партизани при радянській владі користуються привілеями і пільгами, мені ж цих пільг не лише не надають, а навіть позбавили найнеобхіднішого — це права на громадянство, тобто права голосу, без будь-яких на це підстав. У 1921—1928 рр. я не був позбавленцем, а тепер позбавили, не надаючи можливості де-небудь працювати, викинувши сім'ю на вулицю, яка складається з 5 чол. — дружини, 2 дітей (старшій дівчинці 4 роки, а молодшій — 6 місяців) і матері-бабусі, 65 років.

Прошу розібрати мою справу, відновити мої права й розпорядитися повернути конфісковане майно. Вважаю, що конфіскація прове-

* Опушено текст з описом життя за 1917—1928 рр., й праці на виробництві.

** Дата подання заяви на особистому прийомі у ВУЦВКу.

дена незаконно. На підтвердження вищенаведеного додаю при цьому документи про мою службу в Червоній Армії і про службу в громадських організаціях*.

К. АНТОЩЕНКО

ЦДАЖР України, ф. 1, оп. 6, спр. 178, арк. 188. Оригінал. Рукопис.

Док. № 12

Заява селянина Й. Й. Безпалька до ВУЦВКу проти рішення Оріхівської селищної Ради на Дніпропетровщині про його висилку на Соловки як сина куркуля

14 лютого 1930 р.**

У Центральний виконавчий комітет
гр.-на сел. Оріхове,
1-й Покровській частині
Йосипа Йосиповича Безпалька

Заява

Я, відповідно [до] постанови Оріхівської селищної Ради, підлягаю висиланню на Соловки, як син колишнього куркуля-батька. До революції мені було 16 років, я ще не мав розуміння дорослої людини про право власності та про експлуатацію людини людиною. З 1922 р. по 1929 р. обкладався нормальним сільськогосподарським податком, жив самостійно й не позбавлявся виборчих прав. І лише в 1929 р. до мого сільськогосподарського податку було добавлено 50%, а всього заплатив 97 крб. Таким чином, ця цифра й обставини справи свідчать про те, що у мене не куркульське господарство, і що я старої куркульської ідеології по своїй молодості ще не міг засвоїти, а засвоїв зовсім нову течію трудового народу, якої я і дотримуюся протягом 12 років.

Ніколи я не виступав проти заходів радянської влади, не був судимим і до цього часу не визнавався ворожим елементом радянської влади. Якщо мій батько вважається експлуататором, то я за це не повинен нести кару, бо я особисто не був експлуататором і нічого спільного з ним не маю. А тому прошу Центральний виконавчий комітет звернути особливу свою увагу на неправильне моє висилання на Соловки.

Прохач Й. БЕЗПАЛЬКО

ЦДАЖР України, ф. 1, оп. 6, спр. 179, арк. 356. Оригінал. Рукопис.

* В архівній справі цих документів немає. У перегляді обставин розкуркулення К. Антощенку було відмовлено. На його заяві є резолюція «трійки»: «Беручи до уваги, що справу вже було перевірено ОВК та РВК (у прохача на руках є заява з резолюцією секретаря ОВК від 17.XI.1929 р.) та окпрокуратури, яка листом № 112/87 від 28.I.1930 р. оповістила прохача про безпідставність його скарг (лист на руках у прохача) — в проханні про перегляд справи відмовити. 6.II.1930 р.» Того ж дня приймальня ВУЦВК офіційно повідомила селянину про негативне рішення «трійки» на його домашню адресу.

** Дата одержання заяви у приймальні ВУЦВК.

Док. № 13

З інформаційного листа інспектора Наркомзему УСРР
М. Сукача про розкуркулення й привласнення майна селян
у Шевченківському окрузі

19 лютого 1930 р.

До посв'ятрки при НКЗ УСРР тов. Волошинову

...Ліквідація куркуля як класу в окрузі почалася ще в двадцятих числах січня. Розкуркулено вже 4236 господарств, що складає приблизно 50% до всіх куркульських господарств, відносно яких винесені постанови сільських зборів бідноти та середняків про розкуркулення. Біднота та середняцтво виявили велику політичну свідомість та активність в справі майнового та політичного роззброєння куркуля, рішуче й дружно приймали постанови, а також забирали від куркулів до усупільненого фонду колгоспів засоби виробництва з куркульських господарств.

Треба разом з тим зазначити, що справа розкуркулення на Шевченківщині в окремих районах і селах мала багато перекручувань директив центру. Головнішим з перекручувань треба відмітити моменти голого адміністрування, а також те, що розкуркуленням зачеплено середняка. Наведу дещо про те, як проводилось розкуркулення в Іракліївському районі. 20 січня на райпартзборах була висловлена установка, що слід негайно приступити до роззброєння куркуля. Того ж числа голова сільради с. Іракліївка т. Мацак негайно скликав засідання сільради з 3-х чоловік і прийняли постанову приступити до розкуркулення. Слідом за засіданням президії сільради були скликані збори КНС та активу в кількості 53 осіб. На останніх підтверджено постанову сільради і вирішено зараз же взятися до роботи (в селі 1507 виборців). Годин в 11 вечора актив, озброївшись мисливськими рушницями, а також притягнувши чоловік зо два червоноармійців, попрямував до куркульських дворів і почав розкуркулювання, забираючи не лише засоби виробництва, а й різні дрібні хатні речі: подушки, коврики, залізні ложки, часи-будильники, куски мила і т. ін. Всіх було намічено розкуркулити за ніч 24 господарства, але коли дійшли до 9-го господарства, то голова сільради вже вивув із строю: його куркулі побили, вибили зуби. Цей випадок примусив припинити роботу, а на слідуючий день районові організації звернули увагу на ці хиби і послали попередження в другі села, хоча і в других селах встигнули наробити не кращого. В селі Крутьках комісія по розкуркулюванню забарахолилась, попривласнювала розкуркулені речі, навіть голова комісії, член партії з райцентру Мацієвич взяв собі 7 вироблених овчин на кожух. Було проведено трус, забарахолені речі, знайдені у членів комісії по квартирах, відібрані, а комісію заарештовано. В цьому ж районі розкуркулено багато середняків. В Чорнобаївському районі розкуркулено 28 середняків. Взагалі в справі розкуркулення кожний район перекручував по-своєму. Ця справа зараз вивчається і вживається заходів до попередження всіх недоліків в дальнійшій роботі по закінченню розкуркулення.

Зараз я перебуваю у Канівському районі, звідки і пишу цього листа. З Канева переїду ще в один-два райони, а потім, поінформовавши округову організацію про наслідки роботи, повернуся до Харкова.

Інспектор СУКАЧ

19 лютого 1930 р.

м. Канів

ЦДАЖР України, ф. 27, оп. 15, спр. 507, арк. 14—18. Оригінал.

Док. № 14

Інформаційний лист керівництва Криворізької окружної контрольної комісії (ОКК) до ЦКК КП(б)У про колективізацію та розкуркулення селян в окрузі *

22 лютого 1930 р.

Цілком таємно

Хлібозаготівельна кампанія цього року в окрузі пройшла під знаком рішучої боротьби з капіталістичним елементом. Мобілізація мас на перехід до соціалістичного ведення господарства, мобілізація членів партії на хлібозаготівлі допомогли ще більше оживити роботу осередків, зміцнити боездатність організації, а разом взяте, включаючи сюди і чистку партії й чистку апарату, що проводилася під знаком боротьби з опортунізмом, косністю і бюрократизмом, перекурчненнями, дало такі результати: а) 100% виконання плану хлібозаготівлі; б) колективізовано 98% господарств; в) усупільнення 97% площі і 98% тяглової сили і, нарешті, усупільнення на 100,3% посівного зерна на весняну посівну кампанію (по пшениці — 80%). Зазначені відомості по посівматеріалу наводяться на 20 лютого.

Бурхливе зростання колективізації в окрузі поставило питання про ліквідацію куркуля як класу. Виступи Сталіна на конференції марксистів-аграрників і передові статті газети «Правда» і т. д. нами враховані й ОКК розгорнула широку масову роботу (конференції селян, інтелігенції по районах, молоді, а потім і окружні конференції) по підготовці мас до розкуркулення. ОКК брала активну участь як у хлібозаготівлі, посівкампанії, так і в роботі по розкуркуленню. Більша половина працівників КК керувала на місцях розкуркуленням, а також був у районі і розкуркулював.

Результати розкуркулення такі: а) 40 тис. чол. робітників, батраків, бідноти і середняків брали участь у розкуркуленні. Лише одиниці знайшлися з партійців, які ухилялися від розкуркулення або проповідували, що слід пообережніше, мовляв, залишайте і по корівці і по конячці.

б) Куркуль, побачивши, що наступає маса, не смів опиратися. Він, скрегочучи зубами, мовчав, було тільки 3—4 випадки опору (не пускав у двір, закрив хату і спроба завдати побитів бригаді).

в) Розкуркулено по окрузі 4000 господарств, або 3,7%, тобто 95% куркулів-експертників.

г) За приблизними підрахунками, конфісковано 4000 коней і стільки ж корів, близько 4000 хат і майже 5000 різних інших будівель. Понад 125 000 пудів зерна (це після хлібозаготівлі), тисяч 15 різних с/г машин, близько 3000 овець, понад 1000 свиней, тисяч 25—30 грошей та облігацій і різного іншого майна. В окремих куркулів знаходили по 150 пар нижньої білизни, по 10—12 пудів сала, по 3—5 пудів коров'ячого масла, по 1000 метрів мануфактури. Основна маса передана в колективи. Близько 300 корів передано молочним фермам, гроші — на трактори. Батрак і бідняк безбоязно вселявся у куркульську хату.

* Цей документ є типовим для апаратників тих часів при висвітленні становища на місцях і викликає подвійне ставлення. З одного боку, не розраховане на сторонню око завдяки грифу «секретно», повідомлення автора досить відверто подає діяльність місцевої влади як «досягнення» у виконанні директив по колективізації і розкуркуленню. У той же час — вражає беззаконня, свавілля й пряме грабінництво селян з привласненням чужого добра, на що звернула увагу при інспекції цього та інших округів інформаційна група ЦКК КП(б)У (див. док. № 15). Подібні документи вимагають критичної оцінки їх змісту з точки зору об'єктивності відтворення дійсності на селі.

д) Середняк, звільняючись з-під впливу куркуля, швидше пішов у колектив. Так, до розкуркулення було близько 40% дворів об'єднано, після розкуркулення відразу ж, через 5—10 днів, ми добилися колективізації 79%, припинилося розбазарювання худоби.

На днях я брав участь у районі в проведенні зборів бідноти і СОЗів — про виселення куркуля. Підкреслюю, що побоювання декого про те, що біднота і созівці не будуть активні при обговоренні про виселення, провалилося, настрої краще за все визначити такими 2 моментами:

1) по Широківському району (де я був) з 8000 учасників на зборах голосували проти виселення лише 3 чол., та й то проти окремих кандидатур; 2) до списку, наміченого в районі в 150 чол., актив намітив 20 чол., а на зборах бідноти і созівців, якщо враховувати й зміни, то близько 70 чол. (змінити чоловік 20 по району: по старості, вдів і т. д.) Настрої такі: «Геть їх, щоб вони нам не заважали!»

Були окремі викривлення під час розкуркулення, подекуди зачепили середняка, дана директива про виправлення. По Божедарівці я сам перевіряв, як підійшли до розкуркулення, і там господарств 10—15 зразу відновили. По Широківському району також 5—6 господарств відновили.

У Софіївському районі по Авдотіївській сільраді голова сільради, секретар сільради і ряд бідняків вирішили додатково порозкуркулити і 15—19 лютого 1930 р. пішли вночі до ряду середняків і навіть бідняків, почали розкуркулювати, причому до опису заносилися тільки громіздкі речі, всі цінні — гроші, цінності й облігації забирали собі в кишеню. Дійшли до того, що одну батрачку роззули. Всі вони арештовані, 20 лютого виїжджав заст. голови ОВКу. Подекуди під час розкуркулення були спроби звести особисті рахунки, але цьому давалася відсіч.

Зараз іде підготовка до виселення куркулів, більша частина працівників ОКК братиме участь у висилці (розпочнеться 23—26 числа).

ОКК у цей час зосередила максимум уваги на перевірці директив до весняної посівкампанії. Перевірено: 1) засипку зерна; 2) очищення; 3) просування машин; 4) стан майстерень; 5) хід контрактації.

Зараз працює бригада над застосуванням у колгоспах форм звітності й обліку. На периферію мобілізовано 200 бухгалтерів. Бригада РСІ встановила, що подані форми з центру надто громіздкі, розраховані на середньокваліфікованого працівника, крім того, не відбивають процесів праці і майже не враховують таких. Пророблені більш прості форми обліку і звітності. Прохання до вас, скликати при НК РСІ нараду чи на засіданні колегії НК РСІ заслухати нашу доповідь і розглянути форми. Далі чекати не можна, потрібно зараз же дати таку звітність, яка б могла бути заведена грамотними працівниками. За поданими формами з центру тільки для одного великого СОЗу потрібно 20 рахівників, наші ж форми зменшують до 5 чол. і більше, правильний облік буде.

Політичний настрої села задовільний. Нині приступили до виселення куркулів. Куркуль усима силами намагається завоювати на свій бік декого, але не вдається (докладно про виселення напишу після закінчення виселення). Куркулів багато втекло з місць проживання. В окремих місцях куркуль організовує повстанками. Так, наприклад, у П'ятихатському районі куркуль Перерва разом з колишнім керівником банди Карпенком втягнули в свою організацію близько 100 чол., причому куркулів — 10—15 чол., решта ж — бідняки і середняки. Характерно відзначити, що наради проводилися у члена партії Грищенка (с. Жовте). Багато учасників — це виключені з партії. Всі вони арештовані ДПУ. Грищенко нами виключений з партії. Факт підготовки до повстання весною ДПУ встановлений.

У Казанці куркульство продовжує вести агітацію, що їх Бурдино

під час хлібозаготівлі обібрав з хлібом і зараз немає на посів. Подекуди проводяться методи впливу через бригади на осіб, які не бажають вносити посівматеріал у СОЗ, витлумачити «бурдиновщиною» і зводять наклеп про те, що нібито проводиться збирання під силою репресій і т. д.

На виробництві політичний настрій можна характеризувати зростанням участі в соцзмаганні, за минулий квартал [число] учасників соцзмагання зросло на 28%, видобуток по руді виконано з перевищенням на 9%.

Але є куркульські прориви й на виробництві. Коли обговорювали на руднику [ім.] Чубаря питання про виселення куркулів, кілька робітників плакали, настрої підкуркульникам вдалося створити неприязний. Перша декада лютого дала різке зниження видобутку. На Мопрівському руднику на зборах робітників, коли робили доповідь про розкуркулення і про збір недоїмок з непманів, кілька робітників вимагали розкуркулення комуністів і спеціалістів. На Жовтневому руднику посилено проводиться агітація проти єдиноначальності та підризу авторитету господарників.

На «Комінтерні» (Марганець) на одній із шахт виявлено чоловік 50 серед робітників заможних і куркулів, які не один раз влаштували волинку на руднику. Парторганізація і преса посилено ведуть роз'яснювальну роботу.

Про чистку партії завершуємо звіт, писати тут не буду, тільки скажу, що всі сили напружуємо, щоб закінчити звіт, але до строку зуміємо дати. Я вже сам також зайнявся складанням, думаю, що до 25 лютого закінчимо. Чистка апарату припинена нами до 1 березня 1930 р. Необхідно сказати, що в цей час за тих умов, у яких ми живемо в округу (всі сили на колективізацію, ліквідацію куркуля як класу і збір посівматеріалу), чистка плується у ногах.

Проводимо велику роботу по обстеженню підготовки до будівництва. Закінчуються наради секції РСІ. Розгортаємо доповіді ОКК на виробництві. Не все встигаємо зробити своєчасно, так що, якщо з чимось запізнимося, не дуже лайте.

З ком. привітом (ТРОЦЬЮК)

22/II—30 р.

ЦДАЖР України, ф. 539, оп. 8, спр. 1329, арк. 104—106. Засвідчена копія.*

Док. № 15

Огляд інформгрупи ЦКК КП(б)У — НК РСІ про випадки покарання партійних і радянських керівників на місцях за зловживання владою під час колективізації та розкуркулення

5 квітня 1930 р.

Таємно

Артемівщина. Під час проведення колективізації та розкуркулення по селах Червоний Пахар та Луганське Петровського району з боку низки районних робітників були перекручення директив партії та зловживання, а саме: антисередняцькі перегини (розкуркулення окремих середняцьких господарств), розкрадання та привласнення відібраної домашньої рухомості куркулів, безгосподарне переховання сільгоспреманенту та ін.

* Документ засвідчений печаткою Криворізької окружної КК КП(б)У.— РСІ.

Президія ОКК, розглянувши це питання, ухвалила виключити з партії: голів Червонопахарської та Луганської сільрад, секретаря осередку села Червоний Пахар, 4-х членів робітничої бригади та двох інших партійців за перекручення директив партії та зловживання. Незалежно від цього справу розглядатимуть показовим судовим процесом. Президія ОКК запропонувала всім РПК в зв'язку з цими перекрученнями та постановою ОКК провести відповідну роботу по всіх осередках.

Кам'яничина. ОКК влаштовує спеціальні виїзди партколегії для розслідування та розгляду справ партійців про перекручення ними директив партії (Китайгородський р-н). У Новосталінському районі за це виключено двох та одержали партстягнення 9 чол. Як сповіщає ОКК, дуже мляво поставлено роботу райсекцій РСІ, які не зуміли організувати масовий огляд та перевірку стану колективізації й підготовки до посівкампанії.

Коростенщина. В зв'язку з низкою викривлень класової лінії під час проведення колективізації знято з роботи 65 чол., 13 — заарештовано, 41 — притягнуто до карної відповідальності, 17 — виключено з партії. За кволе керівництво роботою 5 РПК та 3 РВК оголошено догану. У Городницькому районі також знято з роботи керівну верхівку. Для розгляду цих справ ПК ОКК виїжджає до районів.

Криворіжжя. Якщо 22 лютого ОКК сповіщала про те, що «колективізовано 98% господарств, усуспільнено 97% площі та 98% тяглової сили», «бурхливе зростання колективізації в окрузі поставило питання про ліквідацію куркуля як класу», то вже 5.IV, ОКК примушена констатувати, що «антиколгоспним рухом охоплені тією чи іншою мірою всі райони», «у багатьох місцях біднота опинилася не на висоті становища», що «думаємо, що 50—60% колгоспів збережеться».

ОКК довелось скерувати всю увагу проти перекручень та невмілого запровадження директив партії в справі колективізації та розкуркулення. Майже всіх членів ОКК та інспекторів РСІ було відраджено до сільрадонів. Президія ОКК, обговоривши наслідки перевірки виконання директив партії у Божедарівському та Долинському районах, констатувала низку перекручень, неправильне тлумачення останніх партдиректив. Президія ОКК накреслила низку заходів, аби ознайомити широкі партмаси з останніми постановами ЦК про колективізацію та на основі цих постанов виправити припущені помилки та перекручування.

Могилів-Подільська округа. Спеціальні виїзні парттрійки ОКК розслідували та розглянули по 4-х районах низку справ про перекручення партійних директив. Так, наприклад, у Шаргородському районі ряд товаришів, що були уповноваженими від РПК та РВК, припустили низку перекручень, а саме: залякування та примушування селян (і бідняків) до вступу у колектив, примусове розповсюдження держпозик, заборонили відпуск краму з кооперації. Райземвідділ припустив неправильне перебільшене обкладання на землевпорядження, внаслідок цього стягнення грошей було розповсюджено й на бідняцьку частину села. Фракція РВК та РПК не реагували на ці явища та не повідомили про них округові організації.

Президія ОКК оголосила догану РПК та фракції РВК, виключила з партії 2-х уповноважених та голову Рибалівської сільради.

У Ямпільському районі зняття дзвонів було проведено без дозволу відповідних адмінорганів за ініціативою лише зав. АПВ РПК та члена пропгрупи КП(б)У т. Бояркіна. Збори з приводу зняття дзвонів проводились під великим натиском, кількість голосів було перебільшено, припустили арешт біднячок, що виступали проти. Ніякої глибокої масової роботи не було проведено.

Президія ОКК оголосила догану секретарю Ямпільського партосередку, зав. АПВ РПК, сувору догану т. Бояркіну та інші партстяг-

нення голові сільради, зав. РЗВ та секретарю РПК зі зняттям останнього з роботи.

З боку керівних робітників Барського р-ну припущені були перекурчення, під час проведення розкуркулення. Так, під час опису куркульського майна з 289 господарств 45% припадало на середняцькі. Ніякої масової підготовчої роботи в зв'язку з колективізацією не проводилось, між тим лише за 7 днів було колективізовано 3841 господарство, такі «успіхи» району були через залякування, арешти та інші засоби натиску та адміністративного впливу. У с. Митки було оголошено: «Хто вороже ставиться до радвлади й не вступає до СОЗу, оголошуємо бойкот». Таким чином, «проти радянської влади» записували низку сіл (с. Киянівка, Кузьминці). Такі ж перекурчення було припущено в зв'язку з кампанією мобілізації коштів (бойкот, незаконні обшуки, барахольство, «дележка» речей між членами партії тощо).

Президія ОКК оголосила догану РПК та фракції РВК, виключила з партії секретаря РПК, голову РВК та зав. РЗВ з притягненням їх до карної відповідальності. Усунено з посади та оголошено догану нач. райміліції.

За невживання своєчасно заходів проти зловживань під час розкуркулення у Куриловецькому районі, президія ОКК ухвалила зняти з роботи секретаря РПК, оголосила догану фракції РВК та РПК, притягла 4-х партійців до відповідальності.

Разом за перекурчування директив партії ОКК 4-х виключила з партії, 10 партійців знято з роботи, 10 — притягнуто до карної відповідальності, 7 — дістали різні партстягнення.

По лінії ОРСІ* утворено обслідувательні групи з інспекторів РСІ, «легкої кінноти», членів КНС та членів секції РСІ для перевірки роботи місцевих організацій та розслідування справ про перекурчення ними класової лінії (разом в цій роботі брало участь 185 чол.). Внаслідок цього РСІ передано до прокуратури низку справ на окремих співробітників «Плодовинсоюзу», РЗВ, споживтовариств тощо.

Одеська округа. ОКК завела спеціальний інститут уповноважених, які перевіряють по районах виконання директив партії в справі проведення колективізації, розкуркулення, засівкампанії тощо.

Постановою ОКК розпущено Спартаківський районний парткомітет за припущення та несвоечасне реагування на викривлення директив партії у районі. Низка членів партії, відряджених для проведення оргполітроботи на селі, вживали методи залякування, займались мародерством, крадіжками тощо. Всі вони (5 чол.) виключені з лав партії.

За перекурчування партдиректив знято з відповідальної роботи 8 осіб, виключено 18, дістали партстягнення 31, заарештовано 6 та 10 притягнуто до карної відповідальності.

Примітка: Зміст багатьох інформлистів ОКК ще занадто «інформаційний»: висвітлюють окремі факти, але дуже замало, а іноді зовсім не висвітлюють заходи, вжиті ОКК в зв'язку з перекурченням директив партії. Далі висвітлюють окремих персон, винних у цих перекурченнях, зовсім бракує інформації про те, як ОКК—РСІ виправляє помилки окремих парт. та радянських органів на селі, цілком відсутнє висвітлення роботи РСІ, її планової та взагалі обслідувательської роботи, зв'язаної з діяльністю окремих Рад та ін. установ в справі проведення директив партії на селі, не висвітлюють роботу секцій Рад на селі та їх роль в колгоспному рухові та ліквідації куркуля як класу.

Інформ. ЦКК КП(б)У

5.IV. 1930 р.

ЦДАЖР України, ф. 539, оп. 8, спр. 1329, арк. 132—133. Склограф. Копія.

* Окружна робітничо-селянська інспекція.

Док. № 16

З відомостей Білоцерківської окружної контрольної комісії до ЦКК КП(б)У про заходи до прискорення розкуркулення селян в окрузі в ході суцільної колективізації *

20 квітня 1930 р. **

Усупільнення майна

Поруч з втягненням до колективу певної кількості господарств, готовлячись до весняної сівби, по всіх колгоспах проходило усупільнення робочої худоби, реманенту та посівматеріалу. В кількісних показниках виконання цієї справи були досягнення, але в проведенні її по окремих селах мало місце грубе адміністрування, викривлення класового принципу, а подекуди робота по усупільненню перетворювалась в справжнє барахольство і була за головний чинник до незадоволення селянства.

Відмічено випадки, що колгоспи відмовлялись приймати до усупільнення коней старого віку, що в більшості перебуває у бідняцьких господарствах. В той же саме час окремим господарям дозволялось збувати свої добрі коні, а від них приймали які-небудь (села Соколівка, Вінницькі Стави).

Поголовне примусове стягнення насіння по всіх селах Гребінківського району проводилось з санкції голови РВК т. Щупиченка, причому, як правило, вживались обшуки насіння в коморах, на чердаках, в скринях і т. ін. Так, в с. Вінницькі Стави правління колгоспу, приступивши до виробки виробничого плану, прийшло до висновків, що не хватає 3 тис. пудів посівматеріалу. Це було доведено до відома району на нараді при РЗВ. На нараді зазначено, що посівматеріал мусить бути вишуканий на місці. Партійний осередок це питання поставив на обговорення загальних зборів членів колгоспів. Під час обговорення пропозицій хтось з зборів крикнув, що «треба піти по коморах». Це було підхвачено членами партосередку, й загальні збори мусили погодитись йти по коморах і забрати яріві культури. Після закінчення зборів було організовано бригади й дана директива піти по коморах і забрати все зерно. Вживали примусового відкриття комор тощо і забирали все зерно, яке було у господарстві. Під час проведення тусу по коморах деякі селяни, особливо ті, що посівматеріал уже здали, стали вивозити лишки на базар. Партосередок організував заграділовки, які ходили по селу вночі і затримували всіх, хто віз зерно. В конторі колгоспу селян відпускали, а коні, воза і зерно забирали.

В с. Перша Маріянівка усупільнення посівматеріалу як членів колгоспу, так і індивідуальних господарств, проводилось в обов'язковому порядку. На господарства, що не бажали здати зерна до усупільнення, складали акти й направляли до району для накладення штрафу. Райадмінвідділком було оштрафовано деякі чисто бідняцькі і також середняцькі господарства.

В с. Устимівці посівматеріал брався примусово, ходили по коморах і заставляли відкривати скрині, заглядали в піч. Була розкладка на їдців, що йшло врозріз класовій установці, бо коли бідняк багатосімейний — на нього більша контрольна цифра, фураж також розкла-

* Перевірку темпів розкуркулення на місцях проводили комісії, визначені для цієї мети Білоцерківською окружною контрольною комісією в 17 селах 3-х районів: Великополовецького, Володарського та Фастівського. Крім того, Фастівський та Володарський районні комітети партії призначили додаткові комісії для роботи в своїх районах. Як вони діяли, видно з документа. Свавільна конфіскація майна у колгоспників та одноосібників означала, по суті, як пряме, так і замасковане розкуркулення селян.

** Дата супровідного листа.

дався на кількість їдців. Такі ж самі випадки констатуються і в селах Вільшанська Новоселиця, Пологи, Соколівка та Тростинська Новоселиця.

Примусові заходи до усупільнення насіння та фуражу відмічено і в селах Фастівського, Попільнянського, Рокитнянського, Великополовецького районів, причому у Фастівському районі в с. Зубарі обшук насіння проводився бригадирами по ночах.

У більшості з обслідуваних сіл Фастівського району траплялось, що, виконавши план збору посівматеріалу, давали другу рознарядку, що викликало обурення з боку селян (села Каменево, Оленівка), причому в с. Оленівці другу рознарядку давали після того, як зібрали по 15 пудів на десятину. Окремі селяни цю непослідовність в рознарядці розглядали як домагання забрати у селян все зерно й стали потайки зивозити на ярмарки у Фастів та Васильків. Та в окремих селах Попільнянського району (Романівка) за обшуком насіння ходили бригади, після яких через деякий час послались другі бригади, які замітали до останнього зерна. Наприклад, бригадир т. Деркач забрав у селянина горох з миски та декілька фунтів соняшникових зернят, що були залишені господаркою для посіву на грядці. Стромляли руки в діжки з капустою і т. ін.

Уповноважений РВК т. Жоров в справі усупільнення худоби, реманенту і посівматеріалу давав таку категоричну установку: «Забрати все до зернятка, усупільнити худобу і реманент в 24 години», а на запитання «на чому лишати у господарстві корів», відповів — «для корів покинути лущайки».

В с. Мовчанівці Рокитнянського району колектив перетворився в адміністративний орган. Всі свої міроприємства проводив примусовим порядком: стягнення у не членів колгоспу посівматеріалу, сільгоспінвентаря, різного майна, будівельного матеріалу і т. ін., а саме:

а) Примусово забрали посівматеріал у 9-ти господарств, виключених з колгоспу і бойкотованих загальними зборами.

б) У не членів СОЗу Бевзи О. головою колгоспу без погодження було взято 25 пудів соломи і гроші не уплачені.

в) На всі будівельні матеріали був накладений опис, і їх використання членами колгоспу для своїх потреб було заборонено. У гр. Мовчана без погодження було забрано 63 дошки, які затим було використано для потреб колгоспу, але гроші за дошки не повернуто.

г) Для колгоспу у гр. Саенка М. (не члена СОЗу) взято тим же головою колгоспу т. Андрієвим віз і 2 хури мішанки. Віз повернено, а за мішанку грошей не уплачено.

д) Колективом самовільно було зайнято помешкання у середняка (будинок Ульяновка), дружину і сина котрого заставляли убирати і опалювати помешкання. Грошей же за помешкання не платили.

У проведенні усупільнення реманенту особливих непорозумінь не помічено, але як загальне явище, що викликало нарікання з боку селян — це безгосподарська схорона реманенту, який звозився в двір і стояв під дощем. Відмічено випадки примусового усупільнення реманенту тих господарств, що не в колективі. Великі непорозуміння в роботі по усупільненню на селах внесли різноманітні установки в кожному із районів і сіл щодо усупільнення корів, свиней та птиці і наміри, зроблені в селах до усупільнення цієї категорії худоби, потягнули за собою поголовний продаж по здешевленій ціні корів, забій молодняка, свиней і т. ін. Треба сказати, що в справі усупільнення не було додержано директив про особливу ретельність і обережний підхід до оцінки худоби, реманенту, господарських будівель, аби не допустити надзвичайно низької оцінки майна, що могло б викликати незадоволення селян. В деяких селах (Оленівка) робили оцінку без погодження з господарем і йому такої не оголошували та не оголосили й до часу проведення обслідування (22 березня). В с. Біліївці, Во-

лодарського району для проведення усупільнення худоби та реманенту ходила бригада в 20 чоловік, яка, зайшовши у двір до господаря, зараз же розбігалась по всіх закутках господарства — ча чердак, в комору, хліви «в поісках» майна.

РОЗКУРКУЛЕННЯ

В проведенні цієї важливої політичної кампанії на місцях не було зважено тих труднощів, що з ними неминуче треба було стикнутися. На місцях окремі організації не досить приділяли уваги розгорненню масово-роз'яснюючої роботи серед батрацтва, бідноти і середняків по питанню ліквідації кулака як класу. Ставка бралася на темп у проведенні цієї роботи, не дивлячись на те, що за установки ОПК вимагалось широке розгорнення масово-роз'яснюючої роботи.

Добившись ухвали зборів бідноти (іноді під натиском) без попереднього роз'яснення про затвердження списків на висилку та розкуркулення, вважали, що все готово і більше немає чого робить.

Ось політзводка уповноваженого с. Королівки Фастівського району до Фастівської райтрійки: «Готово. Давайте розпорядження, куди отправлять». Це пише він 1 лютого, через 2 дні після виїзду його в село. Або т. Лоев, член бюро РПК, 1 лютого пише: «Записано в список 47 чоловік, зараз поставили питання про позбавлення прав 20 чоловік, що досі їх не мали», а в той же день друга зводка: «Вже прав позбавлено» і т. д.

В частині сіл обговорення списків проводилось на вузькому активі, або лише на зборах бідноти, не втягнуто в обговорення колгоспників та середняцтва. Так в с. Мовчанівці з боку уповноваженого РВК т. Юдковської підготовча робота була поставлена надзвичайно кепсько. Питання розкуркулення обмірковували тільки на закритих зборах КНС, де було присутніх 30—35 чоловік. Тих, що запізнились на збори, не пустили, а коло дверей було поставлено варту з комсомольців. Внаслідок списки були складені невірною. Занесено бідноту. На загальних зборах села ці списки не обмірковувались. Коли ж голова КНС висловив думку, що списки складено невірно, то уповноважений т. Юдковська звинувачувала його в захисті кулаків. Складання і обговорення списків проходило походцем. В окремих селах уповноважені поплелись за занадто войовничим настроєм активу, внаслідок до списків занесено велику кількість господарств, в тому числі середняків та бідноту. При такій постановці питання мало місце проведення особистих рахунків з боку активу.

Поруч із розкуркуленням середняків та бідняків є випадки, [коли] пропущено господарства дійсно кулацькі. Так, в с. Біліївці розкулачили біднячку-вдову, що платить 5 крб. податку. Також в с. Михайлівці розкулачено бідняка, що платив податку 29 крб. і до революції мав 1,15 дес. В той же час не розкулачено господарство Вовка, що до революції мав 12 дес. землі і зараз платить податку 69 крб., та 2 господарства, що платять податку від 300 до 400 крб. В Лобачеві розкулачили попа. В цьому ж Володарському районі давали таку характеристику господарству, що намічалось до розкуркулення: «Політично негідний», співав «Ще не вмерла Україна» і т. д. (с. Березна).

В селі Малополовецькому занесено до списків 84 господарства. Боровій — 142, Великій Снітинці — 57, Каменево — 41, Трилісах — 34. Мазепинцях — 25. Причому райтрійка в реагуванні на такий широкий охват господарств не проявила гнучкості. Наприклад, Фастівська райтрійка вислала представників в села для дачі зауважень по списках 9—12 лютого, тоді як в цей час в багатьох селах вже встигли розкуркулити й середняцькі господарства.

В окремих районах внаслідок одержаної установки (Фастів), а в других під впливом місцевого активу (Великополовецький район) від-

мовились від поглибленої роз'яснюючої роботи та перейшли безпосередньо до розкуркулення (Великополовецьке, Фастів, Володарка), в тому числі занесених до списків середняків. Внаслідок цього до затвердження списків по розкуркуленню в багатьох селах проведено фактичне розкуркулення середняків, що їх райвиконкомом із списків виключено. Наприклад, в с. Малополовецькому, одержавши для перегляду вдруге списка в бік зменшення, із 84 господарств, що занесено раніш, залишили 23, але в цей час вже було розкуркулено 40 господарств. В с. Мазепинцях в другий раз списки складено на 14, а фактично розкуркулено 19 господарств. В с. Дроздах перші списки були складені на 12 господарств, а розкуркулено 19. Такі само випадки відмічено по других районах — Володарському, де фактично розкулачено 200 господарств середняцьких, що їм повернуто майно при виїзді уповноваженого ОКК для проведення висилки I категорії*. У Фастівському районі ще й досі остаточно не затверджено списків на розкуркулення. Зараз розбирають анкети, які мають переглядатись у РВК. Певного обліку кого розкуркулити, скільки середняків поновлено в районі немає.

ПОРЯДОК ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА ПРИ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ, ФІНМІСЯЧНИКУ ТА РОЗКУРКУЛЕННІ

По всіх районах, що їх обслідувано, розкуркулення мало на меті не тільки позбавити куркуля засобів виробництва, а прагнули поголового вилучення всього майна, включно до ложок, мисок, білизни тощо. Така постановка практикувалась широко й в Фастівському районі (села Кожанка, Триліси), де в одного господаря забрано 123 назви речей, в тому числі побиті горшки, пляшку, ложки і т. ін. У бідняка Свінтіцького забрали подушку, нитки й бутилку.

У Володарському районі відмічено, що в с. Березні [діяла] бригада по розкулачуванню, в яку входили господарі далеко заможніші ніж ті, що підлягали до розкулачення. Ця бригада робила буквальний погром в дворі. Били меблі, палили рухлядь і т. ін., буцімто для прикладу тим, що не вступили в колгосп. В тому ж селі в бригаду пролізли особи, які зводили особисті рахунки. Забирали для колгоспу старий реманент, а для кулаків лишали новий.

У Великополовецькому районі в селах Мазепинцях та Михайлівці у розкуркулених забрано все — аж до брудної білизни. В цих селах також приймав участь в розкуркуленні бувший жандарм, який керував одною з бригад, а в с. Дроздах у розкуркуленні приймав участь син розкулаченого місцевого кулака. Майже по всіх селах із обслідуваних районів відмічено, що не було введено суворої дисципліни щодо оформлення актами описів та передаточними актами-зобов'язаннями забираемого майна у кулаків. Відмічено випадки, що акти зовсім не складались у селах Михайлівці, Мазепинцях, Рубченках, Деміївці, що давало можливість, в окремих селах розкуркулення перетворювати в барахольство.

Комісіями, що перевіряли на місцях, виявлено такі неприпустимі факти в справі усупільнення: в с. Вінницькі Стави поруч із збиранням майна стались випадки забирання і ін. продуктів, як-от: сала та ін., по коморах ходили так до членів колгоспу, як і до тих селян, що не були в колгоспі.

В с. Вільшанська Новоселиця: усупільнення посівматеріалу, яке проходило примусово, ходили по коморах, насильно забирали зерно і другі продукти, як-от: кури, яйця, масло та ін. В с. Пологах: міліціонер

* Йдеться про поділ розкуркулених селян на три категорії за мірою покарання. Найсуворішим воно визначалося для першої категорії — ініціаторів та учасників антирадянських або антиколгоспних виступів. Вони підлягали арешту, покаранню в тюрмах та концтаборах, а їх сім'ї — висилці у віддалені райони країни.

під час усупільнення насіння вийняв з вікна шибку і самочинно вліз в хату. В с. Тростинська Новоселиця був випадок, коли бригада, яка працювала в селі за керівництвом уповноваженого Іванченка, затримала спекулянта, який віз 37 курок, сало, масло, сир та ін. Бригада це все забрала і, не склавши акту, спекулянта відпустила. Продукти здані до столовки, та залишено агроному та уповноваженому з Києва 10 фунтів масла, 7 курок й ін. продукти. Собі Іванченко взяв 3 фунта масла. Всі продукти поїли, а грошей не платили.

В с. Сидорах забрали забиті кабани, не складаючи навіть передаточного акту. В с. Мовчанівці при розкуркулюванні громадянки Уманець було забрано всі продукти харчування, посівматеріал і одяг, в тім числі нитки, сало, з котрих до робкоопу здали лише 19 кг, хоча це господарство розкуркуленню не підлягало. В с. Мазепинцях вкулі з активом в розкуркуленні приймав участь гурт селян, внаслідок чого багато речей було розкрадено. В с. Михайлівці під час розкуркулювання забрали 1 крб. 40 коп. готівкою, бритву, твори Шевченка.

Барахольствували також і окремі активісти — голова сільради забрав собі лампу, а голова СТВ — різні дрібні речі. Після розкуркулення актив забирався в хату, виганяючи кулака, запросили жінок і влаштували п'янку. В с. Рубченках внаслідок невпорядкованості обліку, колгосп дає в тимчасове користування деякі речі, повернув кулаку машинку. Уповноважений сам став барахолити. В с. Трилісах відібрали безкоштовно продукти, що везуть на базар. У Володарському районі члени партії та голова сільради самі купляли майно на торгах. В с. Березні забрали 15 фунтів сала, «мов, не здохнеш».

Ціла низка перекручень лінії партії на селах, що частину з них наведено, як-от: адміністрування, залякування в проведенні колективізації і вживання примусових заходів в справі усупільнення (обшук, забирання під метелку і т. п.) з доведенням усупільнення до курей. Недодержання планового принципу в проведенні фінмісячника, опису бідноти та середняків, ліквідація принципу добровільності по окремих видах мобілізації коштів. Зачеплення при розкуркуленні середняка та бідняка, барахольство та припущення в окремих випадках глузування і на кінець, занехаяння головних методів роз'яснючої роботи та притуплення класової боротьби — було використано в повній мірі кулаком, який повів за собою незадоволену частину середняків.

Член ОКК*

ЦДАЖР України, ф. 539, оп. 8, спр. 1329, арк. 19—25. Оригінал.

(Далі буде)

* Підпис нерозбірливий.